

Magarabok és Qaszr Ibrim

Egy magyar közösség Núbiában

— *Magarabs and Qaszr Ibrim—A Hungarian Community in Nubia* —

Abstract

In his research, Dr István Zimonyi studies the Magarabs. The historiographical antecedent of the study was Count Almásy's report in 1935. He described for the first time a Hungarian community of the Wadi Halfa who called themselves Magarabs. The name does not come from the combination of the Hungarian and Arabic words; it is only a synthesis of the community's name (Magar) and the Nubian 'ab' word which means 'tribe'. In 1965, István Fodor visited the Magarabs who had to leave their dwelling-place, since it had been flooded due to the building of the Aswan Dam. According to the tradition, the Magarabs' ancestor was Ibrahim Magar who arrived in Nubia during the reign of the Ottoman sultan Suleiman; there he founded a family and his descendants became the Magarabs. However, Hungarians already lived in Egypt in the 15th century and king Matthias had a good relationship with the Mamluk ruler. Later on, Hungarians were brought to this region as captives and they served as border guards. Mr Zimonyi found a great deal of sources dating to the 16-17th centuries in which magar-named people are mentioned in connection of contracts and other relating documents. Based on the historical records, the Hungarian origin of the Magarab tribe is proven now. The emerging Magarab community lost the Hungarian language in one or two generations' time, and their culture assimilated into local customs as well. At the same time they preserved a certain kind of particularism in their ethnic consciousness whose main element was the Hungarian ancestry.

1935-ben Almásy gróf ad elsőként hírt a Wádi Halfában élő magyarokról, akik a magarabnak nevezik magukat. A név nem a magyar és arab szavak összevonódásából magyarázható, hanem a *magar* népnév és a núbiai *ab* 'törzs' szóból álló összetétel. Akkor egy szigeten laktak kb. háromszázan, illetve még egy hasonló nagyságú népességről tudtak Asszuán közelében. Hans Joachim von der Esch, Almásy kollegája is járt a magarabok szigetén, és könyvében egy fejezetet szentelt nekik.

1965-ben Fodor István meglátogatta a magarabokat, akik a nagy gátépítése miatt kénytelenek voltak elhagyni a víz alá kerülő lakhelyeiket. Két és fél hónapos útja során felkereste Kom Ombó mellé telepített magarabokat Qatta, Ineiba, Ibrim és Tuska településen, valamint Asszuánt, Wadi Halfát és Khar-

tumot. A magarab közösség szerinte mintegy hétezer főből állt és két nagyobb csoportra volt osztható. A núbiai nyelvet beszélő Kom Ombói- és Wadi Halfai-csoport, ezek többsége földművelő, míg a másik, arabul beszélő csoport az Asszuán környékén lakik és zömmel kereskedők.

Kettőezer-tizenegy elején találtam új adatokat a magarabok történetével kapcsolatban Núbia oszmán kori történetének forrásaiban. Így 2011 májusában meglátogattam Balázs Ágnes fotográfussal Ineiba és Qatta helységet, ahol találkoztunk magarabokkal. Imam Szabry Khalil Ineiba faluban fogadott. A múltjukról annyit tudott, hogy Tuskából és Ibrimből a legtöbb magarab család Kairóba és Alexandriába költözött, és csak néhány család maradt ott. Ineibában mintegy 300/400 fő magarab-

bal számolhatunk, bár előnyben részesítik a magarab lánnyal való házasságot, ugyanakkor gyakori, hogy kívülről hoznak feleséget, és bár a törzsi tradíció még él, a modern élet ennek megszűnése irányába hat. Qatta-ban Sajjid Muhí al-Dín Gaafar házát kerestük fel. Apja 1977-ben halt meg és az *umda*, 'falu előjárója' címet viselte, de fia már nem örökölte, ugyanis eltörölték a címet. Ugyanakkor a hagyomány erejénél fogva továbbra is egyfajta vezetőnek számít az ottani magarabok között. Szerinte 25-30 család, azaz kb. 200 főnyi magarab élhet ebben a faluban. Azt tudták, hogy a nagy gát építése miatt telepítették ide őket. Azt is említették, hogy Wádi Halfában egy-két ezres közösségük lehet. A magarabok illetve Almásy és Fodor István adatai alapján a magarabok őse Ibrahim Magar volt, aki az oszmán Szelim vagy Szulejmán idejében érkezett Nubiába, ahol családot alapított és tőle származik a magarab törzs.

A történeti adatok alapján megállapítható, hogy magyarok már a 15. század folyamán éltek Egyiptomban és a Mátyás idején a mameluk uralkodóval szoros kapcsolatot ápoltak a magyar diplomaták. 1483-ban Lázói János a jeruzsálemi zarándoklat után felkeresi a Sínai-félszigetet és Kairót is. Útja során számos magyarral találkozik, akik az egyiptomi mameluk szultán szolgálatában álltak. Mátyás két követe 1488-ban is felkeresi Kairóban Kaitbai szultánt, a másodikról még a híres egyiptomi történetíró Ibn Ijász is megemlékezik. 1489 és 1490-ben pedig Kaitbai követei fordulnak meg Mátyás udvarában. Mátyás király az oszmán török hatalom elleni szövetségest látott az egyiptomi mameluk udvarban.

Pécsvárad Gábor ferences rendi atya 1516 végén Jeruzsálemben találkozott az oda bevonuló Szelim csapatai között magyarokkal, akik a török hadsereg részeként vonultak Egyiptom meghódítására. Raszinyai Huszti György 1532-ben esett török fogságba és egy arab hajóskapitány révén két évet töltött Egyiptomban 1538 és 40 között. Neki köszönhet-

jük a gízai piramisok első részletes magyar leírását. A magyar királyi haderő 1526-ban Mohácsnál katasztrofális vereséget szenvedett a törököktől és 1541-ben Buda elfoglalásával a Magyar Királyság egyharmada közvetlen török fennhatóság alá került mintegy 150 évre. Ezek az adatok elégséges alapot adnak ahhoz, hogy a magyarok jelenlétével számolhassunk Egyiptom területén a 16. század folyamán.

Egyiptomot Szelim hódította meg 1517-ben. Az oszmán berendezkedés Egyiptomban meghagyta az eredeti adminisztrációt, és különböző helyőrségekkel biztosította az uralmat. Az oszmán uralom Nubiára való kiterjesztése a portugálok indiai és vörös-tengeri terjeszkedésével függött össze. Jemen és Etiópa feletti uralom kulcsfontosságú volt a portugál terjeszkedés megállítása szempontjából. Etiópa biztosítása részben tengeren részben a Nílus mentén volt lehetséges. Szelim hódítását követően az oszmán hatalom Aszjutig terjedt. 1555-ben Özdemir Nílus menti hadjárata Aszuán közeléig jutott, majd a Vörös-tengeren vezetett sikeres hadjáratot 1557-ben. 1570-ben említik az Ibrimi szandzsákbég nevét a forrásokban, ami azt jelzi, hogy tartós török katonai jelenléttel az Nílus első és második kataraktja között az 1560-as évektől számolhatunk. 1582/3 táján Mehmed vezetésével a törökök egy sikeres hadjáratot indítottak Dongola ellen. A hadjárat következtében az oszmán ellenőrzés egészen Százig terjedt ki, ami ami 320 km-re esett Qaszr Ibrimtől a második és harmadik katarakta között. Ugyanakkor ebben az időszakban az Ibrim elnevezésű helyőrségi vár nem azonos Qaszr Ibrimmel, hanem al-Dirr melletti al-Dívánnál volt, ami Qaszr Ibrimtől 27 km-re felfelé esik a folyón. Egy névtelen velencei utazó arról számolt be 1589-ben, hogy a szandzsákbég lakhelye al-Dívánban van, ahol van egy kétszáz lépés kiterjedésű erődje. Ebben lakik családjával és mintegy kétszáz gyalogos és lovaskatonának van háza ott és ötszáz núbiai ház áll még benne. Aztán a folyón felfelé van még egy kitűnő fekvésű erős vár, ahol 70 fő

állomásozik. Nyilvánvalóan ez lehet Qal 'at Ibrim, azaz Qaszr Ibrim. Az első helyben feltárt írásos dokumentum 1576-ra datálható, így nehezen elképzelhető, hogy a török jelenlét ennél sokkal korábbi lenne. Nem valószínű, hogy al-Díván maradt volna az adminisztratív központ, jóllehet a helység folyamatosan a nagy gát felépítéséig lakott volt, ugyanis 1595-96-tól kezdve a hadi kifizetésekben csak két helyről esik szó Ibrimről és Szájról, al-Dívánt nem említik a források. Ebből arra lehet következtetni, hogy al-Díván elvesztette jelentőségét 1589 és 1595 között és Qal 'at Ibrim lett több mint kétszáz éven keresztül a legfontosabb török helyőrség az első és második katarakta között.

Qaszr Ibrim ma egy sziget Asszuántól 220 kilométerre délre, az erőd eredtileg a Nílus menti domb tetejére épült, az egyetlen olyan régészeti lelőhely, amelyet a Nasszer-tó nem nyelt el, ugyanis 70 méterrel feküdt magasabban az eredeti vízszintnél. A leletek tükrözik a különböző régiók közötti kölcsönhatást és a száraz éghajlat miatt a szerves anyagok is kitűnő állapotban őrződtek meg. A régészeti feltárások 1964-ben kezdődtek és azóta folyamatosan dolgoznak ott. Az oszmán korban a római kori erődrendszert újjátették fel, hogy alkalmassá tegyék az ágyúk alkalmazására, csak a keleti kaput kellett nagy mértékben átalakítani. Két udvarral bíró nagy házakat építettek, elég rendszertelenül nagyobb térségeket hagyva közöttük. Ezekben egy-négy főt magában foglaló muszlim hagyományt követő családok élhettek. Hadi jellegű építmény nem volt köztük. Egy tizenhatodik századi utazó 80 házról számol be, a helyőrség pedig 200 főt és 40 ágyút tett ki. Az ásatások megerősítik ezt, kb 1000 fősre teszik a helyőrség lakosainak számát. A házak melletti szemétdöbrökből néhány ezer kéziratredék és egy 200 darabos komplett készlet került elő. Ezek a helyőrségi családok irattáraiból kerültek ki, időnként több generáción át. Ezek elsősorban kereskedelmi és mezőgazdasági tevékenységre utalnak, így ha török és arab

katonai dokumentumok nem lettek volna, ennek helyőrségi jellege nem derül ki. A néhány luxuscikken kívül a legtöbb tárgy nem különbezteti meg a helységet más környékbeli falusi közösségektől. A fazekas termékek helyben készültek, a szövetek teveszőrből és a bőrtermékek is mind helyiek. A kései, 17 és 18. századi szint változásokat tükröz: nagyobb, de szegényebb lakosság kisebb épületekbe költözött és csak egy udvaruk volt, amelyben kecskét, juhot, szárnyasokat és tevét tartottak. Mivel sem víz, sem takarmány nincs a domb tetetjén, az állatokat nyilván lennt az ártéren tartották. A katedrális egy részét mecsetként használták ebben a korszakban. Az oszmán helyőrséget a mameluk menekülők üzték el 1811-ben, akiket viszont néhány hónap múlva Mohamed Ali csapatai kényszerítettek távozásra. Ezután a helyőrség nem lakott és a Qaszr Ibrim nevet kapta. Ugyanakkor az ártéren maradt falusiak mindig azt állították, hogy ők a helyőrség lakosainak utódai, de ugyanezt mondják az új Ibrim faluba telepítettek is, akik Kom Ombó mellett, régi lakhelyüktől 300 kilométerre északra laknak.

A Qaszr Ibrimben talált anyag alapján megállapítható, hogy a helyőrségbe vezényelt török katonaság helyben maradt és beépült a helyi közösségekbe, földet vett és bekapcsolódott a kereskedelembe. A prozográfiai anyagból öt generációra kiterjedő genealógiákat lehet összeállítani.

Arab és török nyelvű dokumentumok közül az ép szövegek nagy része egy elásott anyagedényből került elő, s 1620 és 1759 közé datálhatók. A dokumentumokat két nagy csoportra oszthatjuk: polgári ügyek, mint eladás, zálog, ajándékozás, nyilvántartásba vétel (föld és pálmafa) stb. és katonai ügyek, ami a zsoldfizetésre vonatkozik.

Az eddig kiadott dokumentumok között 16 dokumentum közül 8 török és nyolc arab nyelvű említ 31 magyar nevű férfit. Ez valószínűleg az ismétlődések miatt 22 személy, akiket genealógiai rendszerbe lehet rendezni. Az első

név Magar Ibráhím, róla három adatunk is van: *havāle* 'állami jövedelmek átutalásával (begyűjtés és kifizetés) foglalkozó tisztviseelő' címet viselte Száj-ban 1595-ben, ugyanebben az évben, mint hitelező szerepel egy dokumentumon, 1627 előtt halt meg ugyanis Ibrim melleti helységben volt földtulajdonos, és fiai voltak egy földeladásnál a tanúk. Magar Ibráhím a magarab legendák ősapja tehát történeti személy, aki a 16. század végén kerülhetett

Núbiába. Utódainak négy generációját állították össze az eddig publikált anyagból 1759-ig.

Mindezek alapján történeti igazolást nyert, hogy a magarab közösség, azaz a magar törzs magyar eredete. A formálódó magarab közösség egy-két generáció alatt elveszthette magyar nyelvét és kultúrájában is hasonulhatott a helyi szokásokhoz, ugyanakkor megőrizte etnikai tudatában különállását, amelynek legfőbb eleme a magyar származás. *

MEGJELENT! KAPHATÓ A KIADÓNÁL!

MOLNÁR GÁBOR

**A Déli Közös Piac (MERCOSUR)
és Latin-Amerika gazdasági integrációi**

